

DOTAȚIA PREOȚILOR ORTODOCȘI ROMÂNI DIN COMITATUL TIMIȘ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

*Alina Lioara Covaci**

Cuvinte cheie: dotație, sesie parohială, regulament, Episcopie, Sinoade eparhiale, Congres Național Bisericesc;

Mots clé: Les revenus, parcelle paroisse, le règlement, l'Évêché, les Synodes diocésains, le Congrès National de l'Église

Preoții ortodocși români din Banat și Transilvania, la fel ca și învățătorii confesionali erau plătiți până spre sfârșitul secolului al XIX-lea de către comunitate. În cazul preoților, pe lângă daniile credincioșilor se adaugă și uzufructul sesiilor parohiale.

În 1870, Congresul Național Bisericesc prin *Dispozițiile generale la regularea parohiilor*, stabilea ca veniturile anuale ale preoților să se împartă după clase în întreaga mitropolie. Clasificarea intra în sarcina Sinoadelor eparhiale, dar pentru a exista totuși o uniformitate, consistoriile eparhiale urmau să formeze pentru fiecare protopopiat o comisie compusă din protopop și doi mireni. Această comisie, deplasându-se în fiecare comună aduna date privind averea bisericii, numărul și dotația preoților, numărul credincioșilor. Datele adunate pe protopopiate erau trimise pentru dezbateri Sinoadelor eparhiale, care trebuia să elaboreze un proiect ce urma să fie analizat în congres¹.

Sinodul arhidiecezan din 1871 stabilea că preoții slujitori în parohiile de clasa I aveau un salariu de 800 florini v. a., din clasa a II-a 600 fl., iar din clasa a III-a 400 fl. Pentru stabilirea dotației preoților se luau în calcul veniturile rezultate din cultivarea pământului sau alte venituri anuale. În cazul în care acestea nu erau suficiente, se calculau veniturile din taxele stolare, apoi

* Liceul Teoretic „Traian Vuia” Făget, județul Timiș, e-mail: alinadt21@yahoo.com.

¹ *Protocolul Congresului Național Bisericesc 1870, Sibiu, 1870, p. 141 – 142*

contribuția anuală a credincioșilor în bani sau produse. Dacă nici atunci veniturile nu erau suficiente, s-a admis acceptarea ajutorului de la stat².

În 1872, Sinodul arădean acceptă principiile enunțate de Sinodul arhidiecezan, dar însărcinează Consistoriul să ia măsuri pentru reducerea parohiilor și creșterea salariilor preoților. În ce privește clasele de salarizare, Consistoriul urma să formeze pentru fiecare protopopiat o comisie compusă din protopop sau alt preot și doi mireni pentru a constata averea parohiilor și cât plătesc credincioșii către fisc. Prelucrând datele adunate din parohii, cele două consistorii urmau să elaboreze un proiect pentru îmbunătățirea salariului preoților. Potrivit *Regulamentului provizoriu pentru îndeplinirea parohiilor în dieceza română gr. or. a Aradului din 1876*, ca venit sigur pentru preot era salariul în numerar, la fel ca și în Arhidieceză, venitul curat din sesia parohială, calculat după media ultimilor cinci ani, birul în produse (media pe ultimii cinci ani), venitul stolar, alte prestații³.

Pentru ameliorarea dotației preoților, mitropolia a dat un circular prin care sfătuia parahiile să creeze fonduri parohiale și protopresbiterale din contribuțiile benevole ale credincioșilor, din produse adunate la timpul secerișului, culesului sau cu alte ocazii, care să fie vândute, iar banii depuși la Institute bancare. O parte a produselor se puteau păstra pentru a veni în ajutorul credincioșilor și a-i proteja de specula negustorilor în anii de secetă. Îndemnul de creare a acestor fonduri vine din experiența altor parohii unde existau astfel de fonduri din care comunitatea a reușit să-și ridice case parohiale și școli⁴.

Regulamentul pentru parohii în provincia mitropolitană a Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și Transilvania din 1878, votat de Congresul Național Bisericesc face câteva completări în ceea ce privește salarizarea preoților. Venitul sigur anual pentru preoți consta din salariu, folosirea casei, curții, grădinii și a sesiilor parohiale a căror venit se calcula în bani după media pe ultimii cinci ani, venitul stolar de la botezuri, cununii, înmormântări, dării în produse (cereale, lemne, sare), alte prestații sigure ce se făceau preotului din partea credincioșilor. Cât privește salariul preoților, acesta era în funcție de clasa din care făcea parte parohia. Preoții slujitori în parohii de clasa I primeau un salariu de 800 fl./an, de clasa a II-a - 600 fl./an și de clasa a III-a - 400 fl./an.

² P. Brusanowski, *Reforma constituțională din Biserica Ortodoxă a Transilvaniei între 1850-1925*, Cluj-Napoca, 2007, p. 198

³ *Ibidem*.

⁴ Arhiva Mitropoliei Banatului, *Fond Documente și manuscrise*, neîndosariat, Circulara din 12 octombrie 1872 Sibiu.

Satele care nu puteau asigura venitul minim de 400 fl. deveneau filii ale altor parohii sau era numit un administrator parohial. Regulamentul stabilea și dotația pentru diaconi. Pentru un diacon slujitor la parohii rurale, salariul era stabilit la minim 400 fl/an, iar cel care sluja la oraș primea un venit anual minim de 600 fl.⁵.

Din 1861, statul acorda o subvenție anuală pentru ajutorarea preoților din mediul rural, bani pe care episcopii îi împărțeau după cum credeau necesar. Episcopia Aradului primea 15000 florini, iar Caransebeșul numai 10000 florini⁶.

Pentru că fondurile venite de la minister nu erau suficiente s-a gândit crearea unui fond de către Biserică. În Episcopia Aradului s-a hotărât în anul 1870 introducerea unei colecte benevole de 3 cruceri de persoană pentru crearea unui Fond general diecezan. În primii ani, credincioșii au participat la acest fond însă cu timpul interesul a scăzut, fapt ce a determinat reducerea sumei la un crucer⁷.

În teritoriu, protopopul Miletie Drăghici invitase toți preoții tractului Timișoara să participe la 30 martie 1877, ora 10, pentru a discuta despre înființarea unui fond preoțesc și alegerea unei delegații formată din 3 oameni care să se prezinte la Consistoriul din Arad. Fondul urma să fie destinat pentru ajutorarea preoților săraci din dieceză, văduvelor și orfanilor preoților⁸.

În cadrul Conferinței preoțești din dieceza Arad din 2/14 aprilie 1877 s-a propus constituirea unui *Fond pentru dotarea preoților*. La adunarea de constituire a fondului au participat toți protopopii și câte doi preoți din fiecare protopopiat. S-a stabilit ca împrumuturile să aibă dobânzi mici, iar venitul sesiilor parohiale vacante să se subscrie acestui fond⁹. În ședința din 8/20 aprilie 1877, Sinodul arădean aprobă petiția înaintată de conferința preoților cu privire la fondul preoțesc¹⁰.

⁵ *Regulamentul pentru parohii în provincia mitropolitană a Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și Transilvania din 1878*, în *Protocolul Congresului ordinar Național Bisericesc al mitropoliei românilor greco-orientali din Ungaria și Transilvania, convocat la Sibiu 1878*, Sibiu, 1879, p. 189-191.

⁶ M. Păcurariu, *Politica statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, Sibiu, 1986, p. 74

⁷ P. Brusanowski, *op. cit.*, p. 204.

⁸ Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, *Fond Parohia Ortodoxă Română Cernăteaz*, dos. 5/1850-1884, f. 135.

⁹ P. Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, p. 145.

¹⁰ *Protocol despre ședințele Sinodului eparhial din dieceza română gr. orientală a Aradului, ședința ordinară a anului 1877*, Arad, 1877, p. 35.

Statutele fondului preoțesc s-au elaborat la 9/21 iunie 1877 și s-au aprobat în 16/28 iunie 1877. Din acest fond se acordau împrumuturi în primul rând școlilor confesionale aflate în pericol de a fi transformate în școli de stat, parohiilor care doreau să cumpere pământ sau să repare biserica și preoților. Împrumutul se acorda pe garanția personală a frunțașilor satului pentru școli și biserici, fără alte ipoteci. La adunarea generală din 2 aprilie 1878, capitalul fondului era de 9464 fl., dintre care 4024 fl. s-au încasat, iar 5439 fl. erau restanțieri¹¹.

Contribuția era obligatorie pentru fiecare preot care ocupa un post preoțesc sau diaconesc în dieceza Aradului cu părțile ei anexe. Protopopul contribuia cu 20 florini/an, preoții de clasa I cu 10 fl., cei de clasa a II-a cu 8 fl., de clasa a III-a cu 7 fl., iar capelanii și diaconii cu 6 fl.¹². În anii care au urmat taxele s-au mărit: protopopul contribuia cu 240 coroane, preoții de clasa I cu 160 cor., de clasa a II-a cu 120 cor., cei de clasa a III-a și diaconii plăteau 80 coroane¹³.

În 1883 Sinodul aprobă modificarea statutelor fondului preoțesc, care va intra în vigoare de la 1 ianuarie 1884. Potrivit acestuia preoții urmau să se întâlnească într-o adunare generală în fiecare an înainte de Sinodul eparhial, aceasta fiind formată din protopopi și câte doi preoți din fiecare protopopiat¹⁴. Președintele adunării generale era episcopul sau vicarul episcopesc de la Consistoriul orădean, în cazul absentării celor doi era ales pentru respectiva întrunire unul dintre protopopii prezenți. Din capitalul fondului se acordau împrumuturi ipotecare preoților și credincioșilor ortodocși români din Episcopia Aradului. Preoților care contribuiau regulat, li se acordau împrumuturi până la 200 fl. pe o perioadă de un an, fără ipotecă, doar cu garanția a doi preoți cotizanți¹⁵. Veniturile fondului proveneau din cotizațiile preoților, capelanilor, diaconilor la care se adăugau taxe de la cununie și de la examenele preoțești. Din fondul creat, 1/3 se distribuia ca ajutoare preoților săraci, văduvelor și orfanilor, iar 2/3 se capitalizau.

Cota de împărțire a ajutoarelor anuale o stabilea întotdeauna adunarea generală a preoțimii, ținându-se cont de încasările făcute pe anul anterior.

¹¹ *Biserica și școala*, Arad, II, 1878, nr. 17 din 23 aprilie/5 mai, p. 129-130.

¹² P. Vesa, *op. cit.*, p. 304.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Protocol despre ședințele Sinodului ... Arad 1883*, p. 77.

¹⁵ *Ibidem*, p. 78.

Văduvele și orfanii în primul an de văduvie nu primeau ajutor din acest fond, pentru că primeau jumătate din „beneficiu parohial”. Orfanii primeau ajutor sau pensie până la vârsta de 24 de ani, fetele până se măritau sau până își câștigau subzistența prin funcție sau profesie, iar văduvele până se măritau. De la această regulă făceau excepție „orfanii neputincioși”.

Din banii capitalizați se puteau cumpăra „realități” pe seama fondului preoțesc. Cumpărarea sau vinderea acestora se putea face la propunerea adunării generale a preoțimii prin votul Senatelor bisericești de la ambele Consistorii, efectuarea plăților le făcea Senatul episcopesc la indicațiile Consistoriului din Arad. Toate dispozițiile referitoare la acest fond pe parcursul anului le dădea Senatul bisericesc, atribuțiile Senatului episcopesc se rezumau doar la administrare¹⁶. În 1887, fondul preoțesc ajunsese la un capital de 110.330 fl. 57 cr.¹⁷. În 1891 se prezintă Sinodului că pentru fondul preoțesc s-a cumpărat în St. Mihaiul-român un domeniu de 1590 jugăre cadastrale cu 190.000 fl., iar pe teritoriu comunei Chișoda un complex de 435 jugăre cu 66.900 fl. Tot din banii fondului s-a cumpărat pământ pentru patru parohii: Pătârș (315 jugăre cu 7635 fl.), Dorgoș (560 jugăre cu 20610 fl.), Zăbalț (146 jugăre cu 3000 fl.), Cuveșdia (395 jugăre cu 18400 fl.). Acești bani s-au împrumutat comunelor care în momentul rambursării devin proprietare a respectivelor parcele¹⁸.

În ce privește fondurile de la stat ce reveneau ortodocșilor, din 1883 Ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice condus de Trefort Agoston a început să le împartă după recomandarea autorităților politice¹⁹. În acest sens a fost întocmit Statutul în cauza modului de împărțire a ajutorului de stat, ce se dă pe seama preoților și comunelor bisericești din mitropolia gr. Or. Română a Transilvaniei, statut aprobat de suveran la 15 decembrie 1883. Potrivit acestuia, fiecare preot sau parohia avea dreptul de a înainta ministerului o cerere până la sfârșitul lunii iulie. Toate cererile se înapoiau de la minister la mitropolit pentru ca acesta să facă observații. Dacă se considera că solicitantul nu este îndreptățit să ceară ajutor, mitropolitul trebuia să-și motiveze părerea, asta nu însemna că ministerul era obligat să țină cont de ea. Sumele care se acordau preoților se încadrau între 50-100 fl., iar cele acordate protopopilor nu depășeau 200 fl. În

¹⁶ *Ibidem*, p. 79.

¹⁷ *Protocol despre ședințele Sinodului ... Arad 1887*, p. 24.

¹⁸ *Protocol despre ședințele Sinodului ... Arad 1891*, p. 57-58.

¹⁹ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 74.

soluționarea cererilor pentru preoți se ținea cont de moralitatea, pregătirea și zelul dovedit în activitatea pastorală²⁰. Împotriva acestui ordin mitropolia a protestat, considerându-l o jignire la adresa Bisericii Ortodoxe Române. Răspunsul ministerului din 4 mai 1885 nr. 16013 aducea la cunoștință că din cei 24000 fl. care reveneau arhidiecezei, doar 4000 fl. au fost puși la dispoziția mitropolitului pentru ajutorarea preoților, restul se distribuiau potrivit rezoluției ministeriale din 1883. Congresul Național Bisericesc din 1886 a ales o delegație din 9 membri care să intervină la minister pentru rezolvarea favorabilă a acestei cauze. Delegația era formată din mitropolitul Miron Romanu, episcopul Caransebeșului Ioan Popasu, episcopul de la Arad Ioan Mețianu, Iacob Bologa, Ioan cav. de Pușcariu, dr. Iosif Gall, Atanasiu Cimponer, Georgiu Szerb și Ioan Beleş²¹.

La cererea ministrului de culte și instrucțiune publică, consistoarele eparhiale trebuiau să adune date despre dotația preoților. În 22 august 1894, consistoriul mitropolitan, aducea la cunoștința eparhiilor să adune datele cerute și să le trimită ministerului. Reglementarea dotației preoților aparținea exclusiv autorităților bisericești, dar pentru că se pune în discuție urcarea subvenției de stat pentru Biserica Ortodoxă Română s-a aprobat adunarea datelor necesare ministerului. Problema subvenției bisericii a fost reluată la congresul din 1895, în cadrul căruia deputații congresuali aprobă propunerea comisiei și consistoriului mitropolitan avizând consistoriile eparhiale să adune și să trimită ministrului datele cu precizarea că „regularizarea” dotației preoțești aparține bisericii și nu se permitea amestecul guvernului. Concluzia congresului nr. 73/1895 era ca fiecare eparhie să precizeze suma cu care să se mărească subvenția diecezei pentru ameliorarea dotației preoțimii. De fapt, așteptarea autorităților bisericești era ca subvenția de la stat să fie o sumă generală pusă la dispoziția bisericii²².

Sinodul eparhial arădean decide să se înființeze în fiecare parohie, în decursul anului 1896, un fond preoțesc cu scopul de a contribui la ameliorarea veniturilor preoțimii. Fondul era creat din a patra parte a averii parohiei, prin colectă și donații. Până la reglementările definitive²³, veniturile acestui fond se adăugau la capitalul parohiei²⁴.

²⁰ P. Brusanowski, *op. cit.*, p. 177

²¹ *Protocolul Congresului ... 1886*, p. 102-103

²² *Protocolul Congresului ... 1895*, p. 46-47

²³ Consistoriul Arad și Oradea în urma deciziei Sinodului urmau să elaboreze un proiect pentru administrarea acestui fond.

²⁴ *Protocol despre ședințele Sinodului ... Arad 1896*, p. 46.

În Episcopia Arad, în ședința a V-a a sinodului eparhial din 1896, episcopul a făcut precizarea că din ajutorul de stat pentru anul 1895 guvernul a alocat doar 7500 fl. pentru ajutorarea protopopilor și preoților, însă pentru că guvernul și-a susținut dreptul de a alege persoanele cărora să le împartă acest ajutor, consistoriul a înaintat un protest. La nivelul eparhiei s-a decis să li se dea protopopilor un salariu de 400fl./an cu începere din 1 ianuarie 1896, iar protopopilor din Arad, Timișoara, Lipova, Oradea-mare și Beiuș câte 500 fl./an. Pentru aceasta s-a hotărât urcarea contribuției eparhiale „de la un cruceț la doi cruceți de enoriaș”²⁵.

Ca urmare a introducerii căsătoriei civile, veniturile protopopilor scad prin anularea biletelor de căsătorie. Sinodul eparhial Caransebeș din 1897 a decis ca pentru ameliorarea stării materiale a protopopilor să le dea un ajutor de la Consistoriul diecezan, mai exact din veniturile sesiilor reduse. Conform acestei hotărâri, protopopiatele s-au împărțit în două clase: tractele a căror sedii erau în localități importante din punct de vedere bisericesc: Caransebeș, Lugoj, Vârșeț primeau 300 fl. v. a., ceilalți protopopi primeau un ajutor anual de 200 fl.

Protopopii care primeau ajutor de la stat sau care pe lângă oficiul protopopesesc mai ocupau și alte funcții, pentru care primeau salariu mai mare sau cel puțin egal cu ajutorul de la episcopie, nu se încadrau pentru această recompensă. În această categorie intrau și administratorii protopopești. Protopopii care luau ajutor de la Consistoriu nu mai puteau lua ajutor și de la protopopiat, iar cei care primeau de la stat ajutor mai mic de 200 fl. respectiv 300 fl. luau diferența de la Consistoriu²⁶.

În 1898 s-a dat *Legea pentru întregirea veniturilor preoțești sau „congrua”* care privea clerul confesiunilor necatolice. „Congrua” reprezenta completarea veniturilor preoților de la stat printr-o sumă în funcție de pregătirea fiecărui preot. Cum era de așteptat, guvernul a impus condiții: nu se pot înființa parohii fără aprobarea statului, preotul acuzat de fapte împotriva statului, pierde ajutorul de la stat chiar dacă era găsit nevinovat de autoritățile bisericești. Contribuția statului la salarizarea preoților varia între 400-800 fl. v.a. în funcție de calificarea pe care o aveau. Ca urmare a acestei legi, numărul elevilor la seminarii a crescut²⁷.

²⁵ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XI, 1896, nr. 18 din 28 aprilie, p. 3.

²⁶ *Ibidem*, XII, 1897, nr. 19 din 11 mai, p. 1-2.

²⁷ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 75.

La dezbaterile despre această lege din Casa Magnaților au luat cuvântul episcopul Aradului Ioan Mețianu, Episcopul Caransebeșului Nicolae Popea, Mitropolitul greco-catolic dr. Victor Mihalyi. Mitropolitul Miron Romanul l-a însărcinat pe dr. Elie Miron Cristea cu tratarea drepturilor Bisericii din Transilvania. Acesta a stat câteva luni la Budapesta pentru a completa documentația necesară²⁸.

Potivit acestei legi, preoții erau împărțiți în două categorii: cei cu studii superioare și cei cu studii inferioare. Cei care erau absolvenți de 8 clase gimnaziale și ai cursurilor teologice de cel puțin trei ani, încheiate cu examen de capacitate preotească puteau cere întregirea salariului la 800 fl. (1600 cor). Preoții care nu absolviseră gimnaziul aveau dreptul la o întregire până la 300-400 fl. (600-800 coroane). Legea impunea și alte condiții: preoții să fie cetățeni maghiari, să nu aibă sentințe penale, să nu manifeste atitudini dușmănoase față de stat. Dacă preotul fusese suspendat disciplinar sau fusese închis trei ani în urma unei sentințe judecătorești, după ispășirea pedepsei acesta putea solicita întregirea veniturilor, doar dacă autoritățile bisericești îl primeau pe postul de paroh. Însă dacă se dovedea că are în continuare „atitudine dușmănoasă” față de autorități, preotul pierdea pentru totdeauna dreptul la congruă²⁹. Dacă existau unele îndoieli în ceea ce privește atitudinea vreunui preot față de stat, ministrul putea solicita ierarhilor să-l cerceteze disciplinar într-o perioadă de trei luni. Ministrul putea dispune retragerea ajutorului de la stat chiar dacă persoana cercetată era disculpată de către autoritățile bisericești. Întregirea salariilor urma să se facă treptat în decurs de nouă ani. Sumele acordate ca întregire la salariu se acordau în funcție de venituri, precum și posibile venituri. Preotul făcea o declarație a veniturilor și cheltuielilor.

La venituri intra: - arenda pământurilor, calculându-se media veniturilor pe ultimii cinci ani (nu se calcula casa parohială și nici gădina până la o suprafață de 1,5 jugăre.);

- închirierea edificiilor, veniturile de la mori, pescărit, lemne de foc;
- veniturile din taxe în bani sau produse prestate de la credincioși, se făcea o medie pe ultimii cinci ani din care se scădea a șasea parte ca taxe de încasare;

²⁸ A. Plămădeală, *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul 1874-1898, după acte, documente și corespondențe*, Sibiu, 1986, p. 146.

²⁹ *Articolul de lege XIV din 1898 și XIII din 1909 despre întregirea venetelor parohiale (Congrua)*, Sibiu, 1910, p. 5-12.

- taxele stolare (taxele pentru înmormântare, rugăciuni la nașterea copilului, la 40 de zile de la naștere, rugăciunea pentru copii la opt zile de la naștere, nu se luau în calcul taxele pentru cununie și botez). Se făcea o medie pe ultimii cinci ani a veniturilor considerate sigure;

- ajutoare obținute de la comuna politică sau din fondul diecezan, alte venituri³⁰.

Din totalul veniturilor se scădeau următoarele chetuieli: impozitul plătit către stat, comitat, comună, cheltuieli pentru „regularea apelor” sumele depuse la fondul regesc sau eparhial de pensii, plata capelanului (maxim 500 coroane), sumele pentru amortizarea împrumuturilor, taxele de cărăușie, sumele datorate altor persoane pentru ajutor la săvârșirea slujbelor. Nu intrau cheltuielile pentru repararea edificiilor parohiale sau întreținerea personală. Calculele se făceau de minister având la bază datele trimise de autoritățile bisericești. În cazul în care se făceau verificări și se constatau inexactități în declarații, preotul pierdea dreptul la întregire.

În cazul în care venitul preotului creștea și nu era anunțat, acesta pierdea dreptul la întregire. Scăderea veniturilor trebuia argumentată în urma unei anchete. Dacă se schimba parohul într-o parohie, autoritățile bisericești erau obligate să anunțe în termen de trei luni. Legea prevedea ca operațiunile de plată pentru salariile întregite să se facă de la 1 ianuarie 1899 și ea nu se extindea asupra călugărilor nici chiar asupra celor care slujeau ca preoți de mir³¹.

Reacția Bisericii față de acest proiect de lege nu a întârziat să apară. Au existat păreri pro și contra acceptării ajutoriului de la stat. La îndemnul mitropolitului Ioan Mețianu, în ședința consistorială mitropolitană s-a decis ca sinoadele eparhiale să analizeze această problemă iar dacă există diversitate de opinii să fie convocat Congresul Național Bisericesc extraordinar. Acesta urma să hotărască pentru întreaga mitropolie.

Sinodul arădean din 1898 se pronunța categoric împotriva acestei legi, considerând că este un atac la autonomia bisericii și cerea ca episcopul împreună cu ceilalți arhieri să intervină pentru modificarea legii. Pentru cunoașterea situației financiare a preoților, sinodul a hotărât ca ambele Consistoare să constituie la nivel de protopopiat o comisie constatatoare formată din protopop și un mirean. Această comisie, în decursul anului 1898, se deplasa în fiecare

³⁰ *Ibidem*, p. 12-14.

³¹ *Ibidem*, p. 19-22.

parohie și nota venitul preotului pe pământ după media pe ultimii cinci ani, arenzile, birul și alte venituri după valoarea lor reală a ultimilor cinci ani, venitul bisericii. Procesul verbal semnat de paroh și de comitetul parohial din fiecare parohie era trimis la Consistoriu. În înțelegere cu aceștia și eventual cu sinodul parohial, acolo unde venitul preotului nu ajungea la minim, iar în cazul în care nu se putea îndeplini această întregire după discuții și cu alte comune bisericești aflate în aceeași situație se avea în vedere reducerea parohiilor conform legislației bisericești³².

După conscrierea venitelor preoțești, consistorul arădean concluziona că era nevoie de ajutorul de la stat pentru că nu existau fondurile necesare asigurării venitului minim prevăzut de lege. Episcopia Arad accepta ajutorul de la stat și delega mitropolia să intre în tratative cu ministerul pentru regularea și stabilirea acestuia³³.

Sinodul eparhial din Caransebeș a hotărât, în ședința din 27 aprilie 1899 să respingă ajutorul de la stat pentru că acesta „vătăma autonomia și disciplina bisericească”³⁴.

Pentru a exista o unitate în întreaga mitropolie în ce privește acceptarea sau neacceptarea ajutorului din partea statului, la 16-17 mai 1899 s-a întrunit Congresul Național Bisericesc. Potrivit hotărârii congresuale, s-a acceptat întregirea veniturilor preoțești din partea statului. Pentru a urgenta verificarea situațiilor trimise de către parohii, mitropolia propune ministerului să accepte oameni care „să dea mână de ajutor la acele lucrări, să dea informațiunile necesare personalului din Ministeriu și eventual să explice sensul documentelor române”³⁵.

În 22 februarie 1900 Consistoriul mitropolitan a delegat pentru rezolvarea acestei probleme pe secretarul consistorial Elie Miron Cristea și pe cancelarul Paul Cotoșiu. Ca urmare a muncii depuse de cei doi, statul acordă prima tranșă la 30 martie 1900 pentru anul 1899. Conform hotărârilor, suma acordată de stat pentru întregirea salariilor preoților s-a acordat global Arhiepiscopiei de la Sibiu³⁶.

Categoric această lege a creat unele nemulțumiri în rândul preoților, care se datorau încadrării lor în cele două categorii de salarizare. Preoții care

³² *Protocol despre ședințele ... Arad 1898*, p. 71.

³³ *Protocol despre ședințele ... Arad, 1899*, p. 14-15.

³⁴ *Protocolul Sinodului ... Caransebeș, 1899*, p. 23.

³⁵ P. Bruszanowski, *op. cit.*, p. 189.

³⁶ *Ibidem*, p. 189-191.

nu erau absolvenți de opt clase gimnaziale, chiar dacă aveau cursurile teologice și examenul de calificare preoțească, erau încadrați la categoria inferioară. Pentru că în lege nu era specificată obligația de a avea bacalaureatul, unii preoți au început să-și completeze studiile. Autoritățile însă vin cu precizări noi, aceia care și-au completat clasele gimnaziale după cursurile teologice trebuia să repete studiile teologice și examenul de calificare preoțească. La protestul bisericii, ministerul acceptă să încadreze la clasa superioară preoții care își completaseră studiile până la intrarea în vigoare a legii XIV/1898³⁷.

Ca urmare a cererii Consistoriului arădean nr. 2298/1901, întregirea dotației clerului s-a stabilit a se da pe jumătate de an anticipat, la 1 ianuarie și 1 iulie (înainte era la trei luni). Aceasta era în favoarea preoților și văduvelor preoților. Dacă preotul murea înaintea expirării datei, văduvele nu trebuiau să restituie diferența de bani, nu de același lucru se bucurau copiii de la care se încasa diferența³⁸.

Prin rezoluția ministerială din 7 iulie 1902 nr. 45951, ministrul a admis ca toți preoții care și-au completat studiile gimnaziale ulterior terminării teologiei, dar înainte de intrarea în vigoare a legii XIV din 1898, să primească veniturilor de la stat³⁹.

În temeiul articolul de lege XX din 1848 care dispunea ca „trebuințele bisericești și școlare ale tuturor confesiunilor recepte să se acopere prin ajutoare din visteria țării și prin aplicare parțială a acestui principiu, ministerul după ascultarea confesiunii respective să prezinte la cea mai aproape întrunire a camerei un proiect de lege”, congresul din 1906 însărcinează consistoriul mitropolitan să ceară respectarea acestei legi pentru Biserica Ortodoxă Română printr-un ajutor proporțional cu nevoile și numărul credincioșilor⁴⁰.

Legea a avut și urmările sale pozitive. Numărul preoților absolvenți de gimnaziu a crescut, ca urmare a faptului că Institutele teologice de la Sibiu, Arad, Caransebeș nu au primit decât absolvenți de 8 clase gimnaziale. Pericolul pentru bugetul statului a fost sesizat de către contele Apponyi, care în 1909 prezintă un nou proiect pentru întregirea salariilor. Conform § 3 al Articolului de lege XIII din 1909, toți preoții și capelanii puteau obține contribuția de 800 fl. cu condiția să cunoască limba maghiară. Într-o perioadă de cinci ani preoții

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Protocol despre ședințele Sinodului... Arad, 1902*, p. 98.

³⁹ *Protocol despre ședințele Sinodului... Arad, 1903*, p. 90.

⁴⁰ *Protocolul Congresului ... 1906*, p. 40.

puteau învăța limba maghiară, timp în care nu beneficiau de contribuția de la stat. Preotului condamnat de o instanță judecătorească de atitudine nepatriotică sau de nerespectarea ordonanțelor ministerului i se putea reține salariul. În condițiile în care indisciplina venea din partea episcopiei, ministerul putea reține salariile tuturor preoților din eparhie⁴¹.

Împotriva acestui proiect mitropolitul I. Mețianu a făcut o adresă ministrului de culte, intitulată „Reprezentățiune în afacerea legii nouă a Congruiei”, în care prezintă poziția Bisericii Ortodoxe Române. Mitropolitul sublinia că preoții cu pregătire superioară care nu cunoșteau limba maghiară nu puteau fi lipsiți de dreptul la întregirea salarială pentru că nici o lege nu are putere retroactivă, fiind un afront adus autonomiei Bisericii. „Fiecare confesiune este dreptătită să-și reguleze calificațiunea preoțească în cercul propriu de activitate și conform canoanelor bisericii”⁴².

Potrivit aceleiași legi, parohia care până la 1 ianuarie 1908 a fost ocupată de un preot cu calificare inferioară, putea cere întregirea salarială pentru noul preot cu calificare superioară dacă numărul credincioșilor era de cel puțin 800 și dacă comunitatea asigura jumătate din suma necesară întregirii, adică 400 coroane. Această prevedere afecta tocmai comunele sărace și cele mici care nu aveau 800 de credincioși. În baza legii XIV din 1898 s-a modificat regulamentul pentru calificarea preoților, astfel încât Institutele teologice nu primeau decât absolvenți de opt clase gimnaziale cu examen de maturitate, dar care nu acceptau să meargă în satele mici de munte⁴³.

Suma pentru întregirea veniturilor preoțești venea la eparhii care prin casa diecezană o împărțea preoților prin mandat poștal. La primirea sumei, preotul completa un formular în care preciza suma primită în română și maghiară. Formularul cuprindea următorul text „sumă ... subscrisul am primit-o din casa diecezei gr. or. române a Caransebeșului, ca întregire a dotației mele preoțești, asignată din partea înaltului ministeriu reg. ung. de culte și de instrucțiunea publică, pe baza articolului de lege XIV din 1898 pe jumătatea primă a anului 1910, din care suma însă mi s-a detras: a. sidoxia episcopescă pe jumătatea primă a anului curent, b. birul protopresbiteral pe jumătatea primă a anului

⁴¹ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 77-78.

⁴² *Protocolul Congresului ... 1909*, p. 150-160.

⁴³ *Ibidem*.

curent, c. în contribuțiune...”, data, semnătura preotului, numele oficial al parohiei iar în paranteze cel folosit în limba română⁴⁴.

Ajutorul pentru capelani din partea statului a fost introdus în 1900, din inițiativa guvernului, pentru că legea XIV din 1898 acorda ajutor doar pentru preoți. Biserica Ortodoxă Română a primit 20.000 coroane, echivalentul a 40 de posturi de capelan pe întreaga mitropolie. Suma a fost împărțită între cele trei eparhii, astfel arhiepiscopia primea 10.000 cor., Episcopia Aradului 6000 cor., Episcopia Caransebeșului 4000 coroane. Acest ajutor se acorda capelanilor care funcționau pe lângă parohii ce primeau întregirea venitului de la stat. Un capelan nu putea primi mai mult de 500 cor. /an⁴⁵.

Prin adresa nr. 19771 din 9 februarie 1909, ministerul cultelor și instrucțiunii publice cerea din partea mitropoliei un tabel cu capelanii care au ocupat postul până la 1 ianuarie 1908 în vederea completării salariilor din bugetul de stat până la suma de 1000 cor., respectiv 800 cor., în funcție de calificarea capelanului, precum prevedea proiectul de lege. Pentru verificarea corectitudinii cu care a fost completat tabelul, ministerul a cerut să-i fie trimise toate concursurile care s-au publicat pentru instituirea capelanilor cuprinși în respectivul tabel.

În adresă se preciza că dacă mitropolitul dorea modificarea sumei de 20.000 cor., cât revenea pentru întreaga mitropolie pentru ajutorul capelanilor, trebuia să întocmească un tabel cu capelanii care au ocupat posturile înainte de 1 ianuarie 1908 în ultimii trei ani, precum și suma necesară întregirii salariale⁴⁶. Acest proiect a fost sancționat la 21 aprilie 1909, devenind legea XIII din 1909 care aducea modificări art. de lege XIV din 1898 despre întregirea venitelor preoțești⁴⁷.

În urma colectării datelor din întreaga mitropolie despre suma necesară, mitropolia a cerut ridicarea ajutorului de stat de la 20.000 la 80.000 cor., primind 40.000 cor⁴⁸. Deci pe lângă cei 20.000 cor. care fuseră deja distribuiți, ministerul dispunea să mai fie plătiți încă 20.000 cor. pentru același an 1910⁴⁹. Potrivit

⁴⁴ Arhiva Episcopiei Caransebeșului (în continuare AEC), *Fond bisericesc III*, dos. 11/1910, nepaginat.

⁴⁵ *Protocolul Congresului ... 1903*, p. 84

⁴⁶ AEC, *Fond bisericesc III*, dos. 221/1909, nepaginat.

⁴⁷ *Articolul de lege XIV din 1898 și XIII din 1909 despre venitele parohiale*, Sibiu, 1910, p. 25.

⁴⁸ AEC, *Fond bisericesc III*, dos. 221/1909, nepaginat.

⁴⁹ *Ibidem*

metodologiei de aplicare a legii în vederea distribuirii ajutorului de la stat, se considerau posturi permanente de capelan în Albac - Arad, Rupea, Mediaș, Mercheaș, Arad, Radna, Vașcău și Caransebeș. Veniturile capelanilor angajați pe aceste posturi se completau la 1000, respectiv 800 coroane.

Posturile de capelan înaintate de mitropolie și aprobate de către minister ca posturi permanente primeau întregirea în baza art. 2 alin.(3) al Legii XIII/1909. Din suma rămasă:

a. se distribuia capelanilor (se lua în considerare vechimea) care la 1 ianuarie 1908 erau angajați *cum jure successionis* în calitate de capelani, cei cu calificare mai mare puteau primi cel mult 400 coroane, iar cei mai puțin calificați 300 coroane. Pentru derogări de la această regulă era nevoie de aprobarea ministrului;

b. capelanii angajați *cum jure successionis* în ordinea angajării lor puteau beneficia de subvenție conform celor de la punctul a. Capelanii care nu erau angajați *cum jure successionis* primeau întregirea doar cu acordul ministerului. Pentru posturile permanente, subvenția era considerată temporară, iar ministerul își asigură dreptul de a o retrage oricând;

c. despre împășirea sumei de 40000 cor. se prezenta Ministerului o situație anuală;

d. din subvențiile capelanilor de pe posturile permanente, autoritățile bisericești puteau reține doar acele sume parțiale care erau scadente în anul plății. Pentru a putea controla cotizațiile de minister, fiecare capelan trecea pe chitanță: „recunosc, că în conformitate cu ordinul Ministerului cultelor nr. 30353/1901 punctul 9, în afară de contribuțiile mele de stat nu mi s-au reținut alte sume pe care să nu le plătesc din propria voință”. Nu se putea reține din subvenția de stat acordată capelanilor aflați în posturi nepermanente⁵⁰.

Prin ordinul 86078 din 14 iulie 1911, ministerul dădea posibilitatea acordării ajutorului pentru capelani fără deosebire dacă parohii lor beneficiază sau nu de întregirea de la stat. Capelanii semnav un formular care menționa suma primită „care sumă subscrisă am primit-o fără nici o detragere din cassa diecesei gr. ort. române a Caransebeșului, ca ajutor de stat încuvințat pe baza articolului de lege XIV din 1898...”⁵¹.

Chiar și cu ajutorul dat de la stat, situația materială a preoților era destul de precară. În 12 martie 1912, preoții din protopopiatul Lugoj au înaintat un

⁵⁰ AEC, *Fond bisericesc III*, dos. 221/1909, nepaginat.

⁵¹ *Ibidem*, dos 326/1909, actul nr. 4586 Ex. 1911, nepaginat.

memoriu Episcopului E. Miron Cristea și Sinodului eparhial, în vederea îmbunătățirii dotației. Soluția propusă de preoți era ca birul să se transforme în bani și să se încaseze de antistiile comunale. În acest fel se înlăturau situațiile încordate dintre preot și parohieni. Un alt neajuns era reducerea veniturilor stolare prin legile civile.

Absența caselor parohiale determina preotul să stea în chirie în case care nu respectau condițiile igienice necesare unui trai decent sau să se mute de la o gazdă la alta. În opinia lor, congrua era mijlocul prin care se putea ameliora situația preoțimii, dar din nefericire și aceasta se clasifica în congruă superioară și congruă inferioară, acest mod de clasificare nemulțumind preoții. Dintr-un venit anual între 600 - 1000 cor./an, un preot nu își putea întreține familia, comparat cu venitul unui slujbaș la stat care avea un venit anual de cel puțin 2000 cor. Memoriul a fost întocmit cu scopul de a sensibiliza sinodul ca să transpună la timp ministrului nevoile preoților, astfel încât congrua să se ridice la 2400 cor., fără să mai existe clasificări pentru că „fără clasificare este oficiul și datoria fiecărui preot ori în ce parohie ar fi”⁵².

Au existat și parohii care au venit în întâmpinarea preoților prin convertirea birului preoțesc în bani. Spre exemplu în protopopiatul Panciova în parohiile Satu-Nou s-a răscumpărat birul și stola, în Petrovasela s-a răscumpărat stola iar în Uzdin și Seleuș stola pentru cununii⁵³.

În ședința plenară a consistoriului mitropolitan din 20 august 1912 se decisese ca o „reprezentatiune” să ceară creșterea dotației preoților de la stat în măsura în care vor primi și preoții celorlalte confesiuni. Consistoriul mitropolitan îndruma consistoarele eparhiale să insiste pe lângă parohii să procure casă parohială cu grădină, să înființeze fonduri parohiale care în timp să poată acoperi salarizarea preoților și alte cheltuieli cultural-administrative ale parohiei⁵⁴.

Legea XXXVIII din 1913 stabilea gradațiile (cvincvenalele) pentru preoții tuturor confesiunilor. Suma se stabilea în funcție de vechime doar pentru preoții cu calificarea completă. Pentru cinci ani de vechime se acorda 400 cor., după 10 ani 800 cor, după 15 ani 1000 cor , la 20 ani vechime se acorda 1200 cor., iar după 25 de ani 1400 cor⁵⁵.

⁵² *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXVII, 1912, nr. 13 din 25/7 aprilie, p. 4-6.

⁵³ AEC, *Fond bisericesc III*, dos. 150/1912, nepaginat.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ P. Brusanowski, *op. cit*, p. 194.

Situația materială a preoției a fost dezbătută în fiecare protopopiat iar apoi s-au prezentat concluziile consistoriului. Divergența și multitudinea părerilor reies dintr-un raport al consistoriului întocmit pe baza datelor din teritoriu și prezentat Sinodului eparhial. Au existat păreri cum că situația financiară nu este atât de precară precum accentuează unii preoți. S-a insistat pentru demersuri la guvern pentru a se mării contribuția față de clerul ortodox. Protopopiatul Caransebeș, spre exemplu, propusese crearea fondurilor în fiecare parohie dintr-un anumit procent din venitul bisericii în funcție de an, din colecte în produse care apoi să fie transformate în bani, „spre scopul acesta însăși preoția să lucreze și să nu steie cu mâinile în sân”⁵⁶. Zidirea caselor pentru închiriat și a caselor parohiale, crearea unui fond general la nivelul eparhiei pentru ajutorarea preoților din comunitățile sărace au fost alte propuneri. Soluția dată în ședința plenară din 12 aprilie 1914 de Consistoriului cărășan pentru sprijinirea preoților a fost crearea fondurilor speciale. Din anul 1915 fondurile înființate rezultate din 3% din venitul brut al averii bisericii, donații și din vinderea produselor colectate în acest scop. Aceste fonduri erau destinate pentru ameliorarea situației preoților în cazul în care era nevoie, sau dacă preotul își pierdea întregirea de la stat⁵⁷.

S-a recurs la această modalitate de întraajutorare a clerului pentru că o eventuală creștere a birului sau a stolei nu aducea o prosperitate în casa preotului pentru că automat scădea ajutorul din partea statului. Astfel din aceste fonduri, pe care fiecare comună bisericească era obligată să le creeze, se puteau vota sume mai mari sau mai mici în funcție de nevoile preoților.

La 31 mai 1915 în tractul Vârșeț erau înființate 12 fonduri parohiale în cele 27 de parohii câte avea protopopiatul. Parohiile Clopodia, Ferendia, Gătaia, Grebenaț, Iabuca, Jamu-mic, Srediștea-mică, Sânmihai, Sân Ianoș Voivodinț au creat aceste fonduri din 3% din venitul bisericii și donații. Alte comunități au găsit alte modalități de finanțare a fondului parohial, spre exemplu în localitatea Grebenaț s-a desemnat ca venit al fondului, beneficiul de 60-80 cor./an de la cimitir. În Marghita Mare fondul se înființase pe baza celor 24 de jugăre de pământ, însă din cauza cheltuielilor cu zidirea celei de a doua școli, fondului îi revenea doar 3% din venitul pământului. În restul localităților fondul urma să

⁵⁶ AEC, *Fond bisericesc III*, dos. 150/1912, nepaginat.

⁵⁷ *Ibidem*, actul nr. 1631 B ex 1914 nepaginat.

se înființeze în cursul anului 1915 , în altele din cauza datoriilor nu se puteau crea fonduri parohiale⁵⁸.

În 1917 s-a votat un „ajutor de familie”. Acest ajutor anual prevedea 400 coroane pentru preotese și pentru fiecare copil, însă preoții fără gradații nu primeau ajutorul decât pentru doi membri ai familiei⁵⁹.

Pentru îmbunătățirea situației financiare a preoților, sinodul arădean prin hotărârea nr. 23/1917 a decis să ceară guvernului să vină în sprijinul clerului ortodox prin acordarea unui ajutor care să fie distribuit de către episcopul diecezan, avându-se în vedere creșterea prețurilor din timpul războiului⁶⁰.

În 1917 contele Apponyi a propus un nou proiect de lege pentru ajutorarea bisericilor neocatolice. Pentru fiecare biserică necatolică era prevăzut un ajutor, mai puțin pentru românii ortodocși și uniți și pentru sârbi. Motivul invocat a fost „fiind autonomi nu au nevoie de ajutoare, iar credincioșii lor n-ar avea atât de mari obligații materiale față de stat ca protestanții”⁶¹.

Situația clerului ortodox român a fost zugrăvită într-un memorandum al preoților bănățeni. Acesta prezintă un tabloul al statutului preotului ortodox român în mediul rural, care era obligat să muncească singur pământul, să adune singur birul: „unde s-a și pomenit la alte confesiuni, ca preotul să plece cu sacul, în rând cu văcarul și porcarul satului, de la casă la casă să-și încaseze competențele?”⁶². Preoțimea a continuat să-și facă datoria de luminători ai poporului, indiferent de greutățile materiale cu care s-a confruntat, însușind și sprijind cu vorba și cu fapta lupta pentru emanciparea culturală și națională a românilor bănățeni.

⁵⁸ AEC, *Fond bisericesc III*, dos. 150/1912, nepaginat.

⁵⁹ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 77-78.

⁶⁰ *Protocol depre ședințele Sinodului ... Arad 1917*, p. 22.

⁶¹ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 79.

⁶² *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXVII, 1912, nr. 13 din 25/7 aprilie, p. 4-6.

LES REVENUS DES PRÊTRES ORTHODOXES ROUMAINS DU
DÉPARTEMENT DE TIMIȘ À LA FIN DU XIXe ET
AU DÉBUT DU XXe SIÈCLES

Résumé

Les prêtres, comme les enseignants confessionnels ont été payés, au début, par la communauté. Pour les prêtres, outre les dons de leurs fidèles on ajoute l'usufruit de la parcelle paroisse.

En 1870, le Congrès National de l'Église a établi que les revenus annuels des prêtres aient été partagés selon la classe dans la mitropolie entière. La classification des paroisses était la tâche des Synodes diocésains qui ont nommé un comité dans chaque archevêché pour recueillir les données sur le terrain. Ces données ont été discutées, analysées dans les Synodes diocésains et par le Congrès National de l'Église, qui a voté le *Règlement des paroisses* (1878). Ce règlement a fixé le salaire pour le prêtre en fonction de la classe de la paroisse.

Les prêtres fonctionnaires en paroisses de première classe ont reçu un salaire annuel de 800 fl./par an, de la deuxième classe 600 fl. et de la troisième de 400 fl. Les diacres qui ont servi dans les paroisses des zones rurales avaient un salaire de 400 florins par an et ceux des zones urbaines avaient un revenu annuel minimum de 600 fl.

Pour aider les prêtres en milieu rural l'État accordait une subvention annuelle qui était à la disposition des évêques. Ceux-ci l'ont distribuée comme il fallait. Depuis 1883, l'État permet aux prêtres de demander directement l'aide du ministère. L'argent alloué varie entre 50-100 fl.. Parce que les fonds publics fournis n'étaient pas suffisants, les Diocèses et les paroisses ont créé des fonds pour contribuer à l'amélioration des revenus du clergé.

En 1898, a été donnée la *Loi pour compléter les revenus des prêtres ou „congrua”*. La contribution de l'État aux salaires des prêtres variait de 400 à 800 fl. selon les études du clergé. Pour cet argent, l'État a imposé des conditions: aucune paroisse ne pourrait créer sans l'accord du gouvernement, le prêtre accusé de crimes contre l'État perdrait l'argent même s'il était reconnu innocent par l'église. Bien que cette loi limite l'autonomie de l'église, le Congrès National de l'église a accepté l'aide de l'État.

L'article 3 de la Loi XIII de 1909 précisait que tous les prêtres pouvaient obtenir la contribution de 800 fl. par an à condition qu'ils sachent parler hongrois. Malgré les aides de l'État pour améliorer la situation financière du clergé orthodoxe, il était difficile de maintenir la famille avec un revenu annuel compris entre 600-1000 cor./an.

Les représentants des prêtres ont écrit de nombreux mémoires au ministère pour accroître l'aide à 2400 cor. et la suppression de la classification des prêtres car „sans classification est le devoir du prêtre dans n'importe quelle paroisse”.